THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
542 DUNDAS ST WEST. Telephone Trinity 6830-6831
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents

דער דעמאקראטישער זיעג אין די פאראייניגטע שטאטען

אויב דער גרויסער דעמאקראטישער זיעג אין די פאראייניגטע שטאטען פון דינסטאג, קאן באטראכט ווערען אלס "די געהיימע האנט וועלכע שרייבט אויף דער וואנט". דאן איז עס כמעט ווי זיכער אז דער געקסטער פרעזידענט פון די פאראייניגטע שטאטען וועט זיין קיין רעפובליקאנער נאר א דעמאקראט. אין אפשר וועט דער קומענדער פרעזידענט פון אמעריקע, טראץ זיין טאקע דער איצטיגער זיעגרייכער דעמאקראטישער גאווערנאר פון נויארק סטייט.

אבער דאס איז שוין ספעקולאציע. און מיר זענען דא ניט אויסצו ספעקולירען. נאר צו באטראכטען אויף א לאגישען אופן, מיט וואס עס ערקלערט זיך דער גרויסער זיעג פון די דעמאקראטען אין אמעריקע. עפעס מיז דאך זיין באהאלטען הינטער דעם דאזיגען גרויסען נצחון און געווים מיז דאך זיין אן אורזאך פארוואס דער אמעריקאנער עולם וואס איז. זינט ווילסאנ'ען געווען אזוי געטריי דעם רעפובליקאנער רעזשים. האט זיך פלוצלונג אפגעקערט פון די רעפובליקאנער און האט אזוי ענטזיאסטיש געשטימט דעמאקראטיש.

ווען מען באטראכט די דינסטאגדיגע וואלען אין די פאראייניגטע שטאטען אינ'ם ליכט פון די לעצטע וואלען אין קאנאדא, קאן מען געפינען אן עניליכקייט אין אורזאכען אין מאטיוון וועלכע האבען געטריבען די מאסען צו אפנויגען זיך פון זייערע אלטע "געטער" און זיך זוכען נייע. אין קאנאדא האט זיך אויך איבערגע'חזר'ט, כמעט די וועלבע סיטואציע אין די לעצטע פעדעראלע וואלען. אויך דא האט דאס פאלק באשלאסען צו מאכען א ביים אויף א פארטיי פון וועלכער זי האט זיך פריער געהאט אפגעטרייסלט.

— טא ווי זשע קומט עס וואס איצט האבען די מאסען — סאי אין אונזער שכנ'ישער רעפובליק, אין סאי ביי אונז אין קאנאדא, זיך צוריקגעקערט צו יענע פארטייען פון וועלכע זיי האבען זיך מיט יארען צוריק געהאט אפגעטרייסלט. זאל עס זיין, אז אין פארלויף פון דיי עטליכע יאר, האט דאס פאלק זיך איבערצייגט אין דער ערליכקייט פון יענע פאליטישע פירער וועלכע זיי האבען מיט עטליכע יאר פריער געהאט צוריקגעוויזען? ניין! דער אמת איז, אז ניט אין אמעריקע אין אויך ניט אין קאנאדא איז עס געווען א פראגע ביים וועלער. פון מאכען א בעסערען אויסוואל, נאר ער האט פשוט באשלאסען צו מאכען א ביים.

אין די פאליטישע קרייזען האט מען נאך מיט א צייט צוריק פאר־אויסגעזאגט א דעמאקראטישען זיעג אין אמעריקע. און דאס, האט מען געוואוסט. וועט זיין צו פארדאנקען ניט דעם פאקט וואס די דעמאקראטען זענען איבערגעבליבען פיינע לייט. נאר ווייל דאס פאלק האט זיך אנטוישט אין דער ביז־איצטיגער פירערשאפט פון דער רעגיערונג. מיטגע־ווירקט דערצו האבען די שלעכטע קאנאמישע צייטען, וועלכע ווייל ניט פארלאזען אמעריקע. טראץ פרעזידענט האווזער'ס אלע פארזיכערונגען אז "פראספעריטי" הערשט אין לאנד.

דער אמת איז אז דער וועלער וואס האט געגעבען די דעמאקראטען אזא היכשען זיעג, איז נאך אפילו איצט איך ניט זיכער, אז די דעמאקראטען וועלען אים ברענגען די ישועה. אבער, באשליסענדיג ביי זיך אז די רעפובליקאנישע רעגיערונג איז דאך סאי זיי א שלעכט, טא וואס זשע קאן ער פארלירען זיין ער וועט אויסבייטען פון שלעכט אויף — אפילו אביסעלע בעסערס. דער זעלבער מאטיוו איז אויך געווען פארשטאנדליך פאר דעם גרויסען קאנסערוואטיוון זיעג אין קאנאדא מיט א פאר מאנאטען צוריק.

און שולדיג אין דעם איז די עקאנאמישע ריפרעסיע וועלכע הערשט די לעצטע צייט סאי ביי אונז אין סאי די פאראייניגטע שטאטען. עס איז שוין אזוי אין דער פסיכאלאגיע פונ'ם פאלק צו אומבייטען די רעגיערונג. זיין אין לאנד הערשט א געדריקטער עקאנאמישער צושטאנד.

און אט מיט דעם דערקלערט זיך עס, דער גרויסער דעמאקראטישער זיעג פון לעצטען דינסטאג אין די פאראייניגטע שטאטען.

יעדער שריט פאר אינטערנאציאנאלער פארשטענדיגונג איז זויכטיג

פאר געשעפטסלייט, הייפטזעכליך די וואס זענען דירעקט אדער אומדירעקט פארבונדען מיט "ביזנעס" אינטערנעמונגען, וועלכע זענען פארבונדען מיט אויסלאנד, וועט זיכער זיין העכסט אינטערעסאנט און ניט וועניגער זויכטיג צו וויסען, אז ענדליך האט דער לאנד־יאריגער פארלאנג צו שאפען א גלייכע אינטערנאציאנאלע מאס און וואג געפונען אן אפקלאנג אין פיעלע לענדער.

דער אינטערנאציאנאלער "טשעמבער אוו קאמערס" האט ניט לאנג צוריק ארויסגעלאזען אן אויפרוף פאר אן אינטערנאציאנאלער קאנפערענץ וואס זאל איינמאל פאר אלע מאל באשטימען א גלייכע מאס און א גלייכע וואג, וואס זאל גילטיג זיין איבער אינדוסטריען האבען זיך אויף דעם אויפרוף אפגערופען און דערקלערט, אז זיי זענען גרייט צו שיקען פארטרעטער צו אזא קאנפערענץ וואס וועט העכסט וואהרשיינליך, זיין אין וואשינגטאן אדער אין סאן פראנציסקא.

אין דערוואוסטזיין צו האבען די קאנפערענץ אין סאן פראנציסקא האט דר "סאן פראנציסקא קראניקל" אנגעפאנגען א קאמפיין צווישען ביזנעס־לייט פון גאנצען לאנד צו שטיצען די קאנפערענץ און אויספאלגען די באשלוסן וועלכע וועלען אויף דער קאנפערענץ געשאפען ווערען.

די "סאן פראנציסקא קראניקל" ערקלערט עדיטאריעל, אז עס איז איבערראשענד ווי אזוי צענטראלע ביזנעס קרעדפערשאפטען פון פארשיי־דענע לענדער, האבען ביז יעצט געדולדעט אזא סאטישען צושטאנד וואס הערשט אויף דעם געביעט פון וואג און מאס. מיליאנען דאלאר ווערען יערליך פארלוירען צוליעב דער פארשיידענארטיגער וואג און מאס אין פארשיידענע לענדער. וואס עס איז אמת דא, איז נאטירליך אויך אמת אין ענגלאנד, אין פראנקרייך, אין דייטשלאנד און אין אלע אנדערע לענדער, וועלכע פראדוצירען אויף פאר דעם אויסלענדישען מארק.

אין וואשינגטאן האבען זיך ניט לאנג צוריק פארזאמעלט דעלעגא־טען פון סאוס אמעריקאנישע לענדער צו שאפען א סטאנדארדיזירטע וואג און מאס וואס זאל אנגענומען ווערען אלס באזיס פאר דעם גאנצען אמערי־קאנער קאנטינענט. עס איז אויף דער קאנפערענץ אנגענומען געווארען אויף די גרויסע פארלוסטען און שווערינקייטען וואס זענען א רעזולטאט פון דעם וואס יעדער לאנד האט זיך א באזונדערען אופן צו וועגען און מעסטען. אלע האבען איינגעשטימט, אז עס איז קיין אורזאך ניטאו דער צו־שטאנד זאל ווייטער געדולדעט ווערען.

דאס איז אמת. עס איז ווירקליך ניטאו קיין אורזאכע, קיין ב א־ר עכטיגטע אורזאכע, אבער פרובירט ווירליך שאפען א גלייכע וואג און א גלייכע מאס. וועט יעדער לאנד באזונדער פארערען. אז איהר סטאנדארד זאל אנגענומען ווערען פון אלע אנדערע לענדער אלס דער איינציג ריכטיגער און לאגישער.

יעדעס לאנד זעהט אין איהר פארם פון וואג און מאס א באוויז אויף איר זעלבסטשטענדיגקייט און פרייהייט. נאריש ווי דאס איז, מוז מען זיך אבער מיט דעם דאזיגען געפיל רעכענען. אמעריקאנער עקספערטען פון וואג און מאס האבען שוין ארויסגעגעבען דערקלערונגען, אין וועלכע זיי ווייזען, אז די קאנפערענץ דארף אנגעמען בלויז דעם אמעריקאנער סטאנ־דארד. אויף די דאזיגע דערקלערונגען זענען שוין געקומען דערקלערונגען פון אנדערע לענדער, וועלכע רעדען מיט פונקט אזוי פיעל ענטזיאזם וועגען זייערע וואג און מאס סטאנדארדס. וואס וועט די קאנפערענץ קאנען טאן געגען דעם? ווי אזוי וועט די דערוואוסטע אינטערנאציאנאלע קאנפע־רענץ קאנען קומען צו אן איינהייטליכען פלאן?

פריער אדער שפעטער וועט אבער מוזען געשאפען ווערען אן אינ־טערנאציאנאלער סטאנדארד פאר וואג און מאס. דער פאקט וואס עס איז שוין פאר גרויסע ביזנעס קרעדפערשאפטען קלאר געווארען, אז דער כאאטי־שער צושטאנד קאסט זיי שווערע מיליאנען דאלאר. וועט זיכער ווירקען, אז דער נאציאנאלער שטאלץ זאל אויף דעם געביעט פון וואג און מאס פאר־בויגען ווערען.

ניט נאר וועט אזא אינטערנאציאנאלער וואג און מאס סטאנדארד העלפען אינטערנאציאנאלע "ביזנעס". נאר וועט אויך דיענען אלס אנרעגונג פאר אינטערנאציאנאלע פארשטענדיגונגען אויך אויף אנדערע געביטען.

יעדע אינטערנאציאנאלע פארשטענדיגונג און פאראייניגונג מוז פירען צו אינטערנאציאנאלען פראגרעס — צו גליק און פרידען פאר דער גאנצער מענשהייט.

ווער האט פינאנסירט די צוויי עקספעדי־ציעס פון קאלאמבוס?

מיט א פאר יאהר צוריק האט דר קעניגליכע אקאדעמיע דער וויסענשאפט אין מאדריד צוזאמענגעשטעלט א היסטא־רישען מעמאראנדום איבער די געשיכטע פון קאלאמבוסעס עקספעדיציעס, און עס איז אינטערעסאנט צו ערפאהרען, אז די ערשטע וויי די צווייטע עקספעדיציע פון דעם גרויסען ענטדעקער זיינען ענטוועדער פון אידען פינאנסירט אדער ארגאניזירט געווארען.

דער מעמאראנדום פון דער קעניגלי־כער אקאדעמיע דער וויסענשאפט שטיצט זיך אויף פיעלע דאקומענטען אין די שפא־נישע ארכיוון און אויף די ביאגראפיע פון קאלאמבוס'ען, וואס זיין זוהן האט פאר־פאסט. אין דעם מעמאראנדום ווערט פאל־גענדעס פעסטגעשטעלט.

קאלאמבוס האט קיינמאל ניט גע־וואלט רעדען איבער זיין אפשטאמונג.

אין דער צייט ווען ער האט געבע־טען קעניג פערדינאנד און אירזעניג, איז א איד מיט דעם נאמען קאלאן, וואס מיינט דאס זעלבע ווי קאלאמבוס (די טויב) פארברענט געווארען אויף דעם אויטא דע פע פון דער שפאנישער אינקווזיציע.

קאלאמבוס הויבט אן זיין טאגעבוך מיט דער באמערקונג, אז נאר האט געקרא־גען דעם "באפעהל" צו אונטערנעמען די עקספעדיציע אין דעם זעלבען מאנאט, ווען די אידען זיינען פארטריבען געווארען פון שפאניען. אין זיין צוואה האט קאלאמ־בוס אנגעזאגט, אז מען זאל א אידען, וועלכער האט געלעבט אין נאפעלס, געבען א קליינע סומע געלט. די ערשטע נאכריכט פון דעם ערפאלג פון זיין עקספעדיציע האט ער געשיקט צו א אידען מיט דעם נאמען לואיז דע סאנטאנגעל. אן אנקעל פון לואיז דע סאנטאנגעל איז פון דער אינקווזיציע פארברענט געווארען אויף דעם שייטערהויפען. אבער דעם פליגענדיג־מיט דעם זעלבען נאמען האט עס קיין שא־דען ניט געטאן. דער פלימעניק פון דעם קרבן פון דער אינקווזיציע איז געווען א פאראנא. פערדינאנד און איזאבעלא האב־בען דאס געוואוסט און ניט נאר האבען זיי איהם באשיצט פון דער אינקווזיציע, נאר זיי האבען איהם ערהויבען צום פינאנץ מיניסטער פון שפאניען. קאלאמבוס האט פריער יאהר געווארט אויף א אויזיענע מיט קעניג פערדינאנד און ווען ער האט די אויזיענע נעקראגען, האט איהם פער־דינאנד אפגעזאגט זיין ביטע. פערדינאנד האט פון דער געפלאנטער עקספעדיציע פון קאלאמבוס ניט געוואלט וויסען. אבער לו־איז דע סאנטאנגעל, זייענדיג דער פינאנץ מיניסטער פון פערדינאנד, האט אזוי לאנג ארומענטשירט מיט דעם קעניג און מיט דער קעניגין, ביז קאלאמבוס האט געקרא־גען די באוויליגונג פון קעניג און קעניגין צו ארגאניזירען די עקספעדיציע. פאר וואס פערדינאנד און איזאבעלא האבען די נאר־צע צייט ניט געוואלט געבען די ערלא־שטימונג פון אזא גרויסער אונטערנעמונג פון קא־לאמבוסען וועדט ניט געזאגט. און דער איינציגער וואהרשיינליכער גרונד איז, ווייל קאלאמבוס איז געווען ענטוועדער פון אי־דישער אפשטאמונג אדער אין אליין גע־ווען א איד, און פערדינאנד און איזאבע־לא האבען א אידען ניט געוואלט אנפאר־טרויען מיט אזא עקספעדיציע. אין מע־מאראנדום ווערט אויך פארשטענדעשטעלט, אז די פינאנסירונג פון דער ערשטער עקספעדיציע איז באשאפען געווארען פון א געהיימען פאנד פון אראגאנישער שטאאטס קאסע, און נישט ווי די לע־גענדע זאגט, אז קעניגין איזאבעלא האט פארוועצט איהרע ציערונג כדי צו געבען קאלאמבוסען געלט פאר זיין עקספעדיציע.

דער דאלמעטשער פון דער עקספעדיציע, לוים טארריס, איז געווען א איד, און דער מאן וועלכער האט געשאפען די אסטרא־נאמישע טאוולען פאר קאלאמבוס'ן, אברהם זאענטא, איז אויך געווען א איד. אין דער פראפעסאר פון אסטראנאמיע אין דער אוניווערזיטעט פון סאלאמאנקא. פיעלע פון זיינע מאטראזען זיינען געווען אידען, וועלכע זיינען געזעסען אין אינקווי־זיציאנס געפענגנים, און וועמען פערדי־נאנד האט באפרייט בתנאי אז זיי זאלען זיך באטייליגען אין דער אינקווזיציע.

אזוי האבען זיך פיעלע אידען באפרייט פון דער תפיסה און האבען זיך אנגעשלא־סען אן קאלאמבוס'עס עקספעדיציע. אין דער צווייטער עקספעדיציע זיינען אויך געווען פיעלע אידען, און בעת די ערשטע עקספעדיציע איז ניט פינאנסירט געווא־רען פון אידען, און די צווייטע פינאנסירט געווארען איינגאנצען מיט אידיש געלט. א טהייל פון דעם קאנפיסקירטען פארמעגען פון די גולי ספרד איז פארווענדעט געווא־רען צו פינאנסירען די צווייטע עקספעדי־ציע פון קאלאמבוס.

וואס האט זלמן רייזען געזעהן אין אמעריקא

פון א. לעף.

זיינע איינדרוקען וועגען דעם צושטאנד פון אידיש, וועגען דער אידישער פרעסע, וועגען אמעריקאנער אידישע שריפט־שטעלער און אנדערע ענינים.

זלמן רייזען האט דאס איבערגעבען איינצעלהייטען וועגען זיין טור איבער א רייע שטעדט אין די פאראייניגטע שטאט־טען און אין קאנאדא, וואו ער האט דורכ־געפירט א גרויסע פראפאגאנדע פאר דעם אינסטיטוט און האט פאראינטערעסירט פארשידענע קרייזען אין די וויכטיגע אר־בייטען פון אינסטיטוט.

— פארט איהר אוועק א צופרידענער פון אמעריקע? — האב איך איהם גע־פרעגט.

אויף דעם האט זלמן רייזען געענט־פערט, אז נעמענדיג אין באטראכט דעם איצטיגען שווערען פינאנציעלען קריזיס, האט ער פאר דעם אינסטיטוט דא געשא־פען א לפי ערך באדייטענדע סומע; כאטש ניט אזא ווי עס איז נויטיג צו פארענד־גען דאס הייז פון אינסטיטוט. ער האפט אבער, האט ער געזאגט, אז די פארשי־דענע גרופען, וואס ער האט דא פאראנד־טערעסירט וועלען איצט א סך אקטיווער ארבייטען פאר דעם אינסטיטוט.

וואס איז שייך איהם אליין, פארט ער אוועק פון אמעריקע א צופרידענער מיט דער געלעגענהייט וואס ער האט גע־האט זיך צו באקענען מיט גרויסע אידי־שע צענטערס אין די פארשיידענע קרייזען און אין קאנאדע, וואו ער האט דורכ־געפירט א גרויסע פראפאגאנדע פאר דעם אינסטיטוט און האט פאראינטערעסירט פארשידענע קרייזען אין די וויכטיגע אר־בייטען פון אינסטיטוט.

— פארט איהר אוועק א צופרידענער פון אמעריקע? — האב איך איהם גע־פרעגט.

אויף דעם האט זלמן רייזען געענט־פערט, אז נעמענדיג אין באטראכט דעם איצטיגען שווערען פינאנציעלען קריזיס, האט ער פאר דעם אינסטיטוט דא געשא־פען א לפי ערך באדייטענדע סומע; כאטש ניט אזא ווי עס איז נויטיג צו פארענד־גען דאס הייז פון אינסטיטוט. ער האפט אבער, האט ער געזאגט, אז די פארשי־דענע גרופען, וואס ער האט דא פאראינ־טערעסירט וועלען איצט א סך אקטיווער ארבייטען פאר דעם אינסטיטוט.

וואס איז שייך איהם אליין, פארט ער אוועק פון אמעריקע א צופרידענער מיט דער געלעגענהייט וואס ער האט גע־האט זיך צו באקענען מיט גרויסע אידי־שע צענטערס אין קאנאדע, וואו ער האט אין באשטאנען אין באקאנען די אידישע מיט דער וויכטיגער ארבייט פון אידישע וויסענשאפטליכען אינסטיטוט; און מיט מיט דעם אינסטיטוט'ס גרויסע דערגריי־כונגען אויפ'ן צביעט פון אינטערעסאנט־אפהיטען, אויספארשען און פארעפענטלי־כען די אוצרות פון אידישען שפאנען און ווירקען אין פון קאנצענטרירען די בעס־טע אידישע כחות ארום די דאזיגע גרויס־סע אויפגאבען.

"דער אינסטיטוט האט מיט זיין אומגעהויערען וואוקס אויף אונז ארויס־געלעגט א געוואלדיגען יאר, — האט ריי־זען געזאגט — אבער ערשט זיין זעקס־יעהריגע עקזיסטענץ האט אנז באוויזען, ווי ווייט פארוואר־לאזט עס איז ביז אהער געווען דאס בריייטע פעלד, פון זיין אויג־טיגער טעטיגקייט. כאטש ער האט נאר גרויסע פרעסעפעטיווען, מיז נאך אבער געהויערען אין א פעיוסע צייט ביז ער וועט פארפעסטיגט ווערען פינאנציעל, כדי אנ־צוגעהן מיט זיין פרוטבאארער ארבייט.

"דאס איז ספעציעל וויכטיג איצט, ווען עס האלט ביים פארענדיגט ווערען דער בנין — דיהיים פון אידישען וויסענ־שאפטליכען אינסטיטוט אין ווילנע. עס מוזען איצט געמאכט ווערען גרעסערע אנ־שטרענגונגען פאר דעם אויפבוי פון אונ־זער אלווועלטליכען צענטער וואס איז שוין און ווערט אלץ מעהר א באלעבענדיגער קוואל פאר אונזער וויטעדרדיגער עקזיס־טענץ".

זלמן רייזען האט דאן איבערגעבען איינצעלהייטען וועגען זיין טור איבער א רייע שטעדט אין די פאראייניגטע שטאט־טען און אין קאנאדע, וואו ער האט דורכ־געפירט א גרויסע פראפאגאנדע פאר דעם אינסטיטוט און האט פאראינטערעסירט פארשידענע קרייזען אין די וויכטיגע אר־בייטען פון אינסטיטוט.

— פארט איהר אוועק א צופרידענער פון אמעריקע? — האב איך איהם גע־פרעגט.

אויף דעם האט זלמן רייזען געענט־פערט, אז נעמענדיג אין באטראכט דעם איצטיגען שווערען פינאנציעלען קריזיס, האט ער פאר דעם אינסטיטוט דא געשא־פען א לפי ערך באדייטענדע סומע; כאטש ניט אזא ווי עס איז נויטיג צו פארענד־גען דאס הייז פון אינסטיטוט. ער האפט אבער, האט ער געזאגט, אז די פארשי־דענע גרופען, וואס ער האט דא פאראינ־טערעסירט וועלען איצט א סך אקטיווער ארבייטען פאר דעם אינסטיטוט.

וואס איז שייך איהם אליין, פארט ער אוועק פון אמעריקע א צופרידענער מיט דער געלעגענהייט וואס ער האט גע־האט זיך צו באקענען מיט גרויסע אידי־שע צענטערס אין קאנאדע, וואו ער האט אין באשטאנען אין באקאנען די אידישע מיט דער וויכטיגער ארבייט פון אידישע וויסענשאפטליכען אינסטיטוט; און מיט מיט דעם אינסטיטוט'ס גרויסע דערגריי־כונגען אויפ'ן צביעט פון אינטערעסאנט־אפהיטען, אויספארשען און פארעפענטלי־כען די אוצרות פון אידישען שפאנען און ווירקען אין פון קאנצענטרירען די בעס־טע אידישע כחות ארום די דאזיגע גרויס־סע אויפגאבען.

"דער אינסטיטוט האט מיט זיין אומגעהויערען וואוקס אויף אונז ארויס־געלעגט א געוואלדיגען יאר, — האט ריי־זען געזאגט — אבער ערשט זיין זעקס־יעהריגע עקזיסטענץ האט אנז באוויזען, ווי ווייט פארוואר־לאזט עס איז ביז אהער געווען דאס בריייטע פעלד, פון זיין אויג־טיגער טעטיגקייט. כאטש ער האט נאר גרויסע פרעסעפעטיווען, מיז נאך אבער געהויערען